

Рыбась О. В., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

«ВЕНСКИЙ ТЕКСТ СИЛЬВЕСТРА ЯРИЧЕВСКОГО»

В статье исследуется нарративная специфика малой прозы Сильвестра Яричевского в контексте участия писателя в культурной жизни Вены кон. XIX – начала XX ст.

Ключевые слова: *модерн, литературное пограничье, сецессия, «Венский сецессион», нарратив, «венский период» творчества.*

Oksana Rybas, graduate student,
Philology institute, Kyov national university named after Taras Shevchenko

«SIVESTR JARYCHEVSKY'S VIENNER TEXT»

In this article author explores the narrative strategie of Sivestr Jarychevsky's small proze in the context of taking part in Vienna's cultural life end of XIX – beginning of XX century.

Key words: *modern, literary boundary, secession, «Vienner secession», narrative, «viener period».*

УДК 821.161.2-1/-9 Дніпрова Чайка

Рудник І. П., здобувач,
Институт філології КНУ імені Тараса Шевченка

СВІТ ПРИРОДИ У ХУДОЖНЬОМУ ОСМИСЛЕННІ ДНІПРОВОЇ ЧАЙКИ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕЗІЙ У ПРОЗІ ЦИКЛУ «МОРСЬКІ МАЛЮНКИ»)

У статті визначається місце та роль пейзажу у художньому доробку Дніпрової Чайки, зокрема у жанрі поезія у прозі. Аналізуються засоби та прийоми творення картин природи.

Ключові слова: *поезія в прозі, пейзаж, антропоморфізм, персоніфікація, антропологізм, метаморфоза, епітет, метафора, паралелізм, панеротизм, мариністика.*

Визначними майстрами пейзажних описів в українській літературі прийнято вважати І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, М. Коцюбинського, О. Гончара, М. Стельмаха, Є. Гуцала та ін. До цього списку хотілося б

долучити і Дніпрову Чайку (літературний псевдонім Людмили Олексіївни Василевської (дівооче прізвище Березіна) (1861–1927)), оскільки письменниця у власних творах виступає визначною поетесою природи. З листів письменниці та спогадів її сучасників стає відомо, що «природа була її постійною і глибокою пристрасстю..., джерелом радості, допомагала знайти душевну рівновагу під час життєвих незгод», – засвідчує В. Пінчук. [Пінчук 1984, 52]. Тому, безумовно, вона мала неабиякий вплив на формування моральних, естетичних та художніх смаків письменниці, сприяла збагаченню її внутрішнього світу, зокрема, відчуття краси, гармонії тощо. Поетизація навколишнього світу є характерною рисою творчості Дніпрової Чайки. Природа в її творах, як зауважує О. Килимник, «багата, повна краси, що збуджує людські сили і енергію до активної діяльності, приносить відряду в горі і скорботі» [Килимник 1958, 66].

Дослідження творів, що увійшли до циклу «Морські малюнки», зумовлене двома чинниками. По-перше, у них спостерігається відхід письменниці від громадських тем і перехід «до повних незвичайної краси індивідуалістичних переживань, що відбуваються на лоні природи... Шукаючи в безмежних просторах «довічної гармонії», відчуваючи своєю жіночою емоційною натурою всю величність сил природи..., авторка цілком віддається ліричному настроєві і, виявляючи естетизм і щире глибоке чуття, співає про красу, про добро, про правду і неправду. («Гармонія», «Хвиля», та ін.)» [Покальчук 1927, 125]. Змальовані пейзажі у творах письменниці величні, розкішні. Вони переливаються різними відтінками, кольорами. «Природа в її творах, – за словами С. Єфремова, – живе, грає-міниться всіма фарбами, як веселка на сонці» [Єфремов 1995, 530]. Динамічність, рух у навколишньому світі звучить з настроєм, діями, вчинками персонажів. Людина і природа у творах органічно зливаються, більше того, існують немов одне ціле. Зазначену думку можна підтвердити словами М. Рильського: «Про що б не писав поет – беру це слово у найширшому значенні це слово – про тварин, чи про дерева, чи про гірські ручаї, – він завжди кінець кінцем пише про людину, про людське, для людини» [Цит. за: Тараненко 1965, 3]. Крім того, зауважимо, змальовані описи краєвидів виступають невід’ємною частиною композиції творів, впливають на неї і становлять один із важливих її елементів. Без них, безперечно, твір втратив би свою художню вартість, не був би досконалим, не мав би такої естетичної привабливості, емоційної забарвленості тощо. А це є найхарактернішими ознаками таланту будь-якого митця, а тим більше у творчості досліджуваної письменниці.

По-друге, цикл «Морські малюнки» більшість науковців вважають оригінальним, своєрідним явищем в українському історико-літературному процесі

кінця XIX – початку XX століття як за жанровою формою так і проблематикою та поетикою. Проте, на жаль, сучасне літературознавство і до сьогодні не має ґрунтовних розвідок поезій у прозі письменниці. Частково цих питань торкалися у своїх працях Н. Вишневська, О. Камінчук, О. Килимник, І. Немченко, В. Пінчук, В. Покальчук [1; 5; 6; 9; 10; 11; 12; 13], але задеклароване питання залишилося поза увагою зазначених дослідників, або ж розглядалося ними побіжно, або вибірково. Отже, у цьому, власне, і полягає актуальність і новизна запропонованої наукової проблеми, розгляд якої передбачає з'ясування авторської концепції письменниці у творенні пейзажних малюнків та їх роль та місце у структурі творів, що увійшли до циклу «Морські малюнки».

Упродовж 1893–1894 рр. у галицьких часописах «Зоря», «Дзвінок» з'являється низка мініатюр, що принесли письменниці заслужену популярність. За свідченням авторки, вони зайняли особливе місце в її творчості як вияв вербалізації життя душі, спосіб самовираження творчих інтенцій. «Мої мініатюри, – писала вона у 1919 році, – були моєю втіхою, художньою насолодою..., що примушувало хапати перо серед глупої безсонної ночі й записувати те, що життя викидало на очі та клало карби на душу» [Дніпрова Чайка 1920, 190]. Письменниця об'єднує їх в окремий цикл під назвою «Морські малюнки» «через... особистий рифмований склад (більш усього чується там гекзаметр моря)...», – зауважує авторка в автобіографії. [Цит. за: Пінчук 1984, 47]. До циклу увійшли такі твори: «Суперечка» (1887), «Скеля» (1887), «Хвиля» (1887), «Тополі» (1887), «Морське серце» (1887), «Дві птиці» (1887), «Дівчина-чайка» (1887), «Буревісник» (1887) та «Мара» (1887). «Ці поезії в прозі, – на думку В. Пінчука, – позначені поетичністю мови, оригінальним складом і свідчать про неабиякий поетичний талант» [Пінчук 1984, 23]. У творах авторка «від сірих буднів... тікає до природи, а там під шумовиння хвиль морських думки линуть до ясного сонця і блакитного неба, або до срібного місяця і золотої зірки» [Покальчук 1927, 125]. Як відомо, «Морські малюнки» з'явилися внаслідок поїздки письменниці до Криму, де вона тривалий час відпочивала у татарській слобідці Алма-Томак (нині с. Піщане Бахчисарайського району). Про важливий вплив кримської природи на творчість письменниці свідчать занотовані авторкою рядки з автобіографії: «...Купаючись у морі біля Алми в Криму, я жаданно приглядалась, прислухалась до нової для мене кримської природи та, прийшовши додому, розповідала діверові та ятрівці про те, що мені нашептало море. Скеля, Хвиля, Суперечка були моїми фантазіограмами. Колись після бурі багато на березі загинуло медуз. Медуза – морське серце – це мені дало казку про «Морське серце»» [Цит. за: Кочерга 2001].

Таким чином, письменницю насамперед цікавить виняткове, барвисте, часом фантастичне, її ваблять романтичні образи, незвичайні сюжети, яскраві картини морських краєвидів, грізних бур, катастроф, які, варто відзначити, виступають у творах не як самоціль, не тільки як об'єкт замилювання, як поетичне тло, а як засіб зображення, на якому розгортаються події, взяті з реальної дійсності.

У «Морських малюнках» Дніпрова Чайка навколишній світ подає у романтичному світобаченні, тому, власне, звертається до символів, яскравих образних метафор, епітетів. У творах наявні метаморфози, природа почасти персоніфікується, олюднюється. У своїх мініатюрах письменниця роздумує, як зазначає Я. Голобородько, «над основними аспектами життя людини й природи: сутністю зради й духовної стійкості, силою добра і небезпекою бездіяльності, величчю морської стихії та самопожертви в ім'я людей» [Голобородько].

У ліричній прозі людина не є основною постаттю, вона органічно зливається з природою. «В мініатюрах Дніпрової Чайки, – зазначає Н. Вишневська, – природа і людина – одне ціле, вони зв'язані так міцно, що людина вільно перетворюється в птаха, який ширяє над морем, скелю, об яку розбиваються хвилі, тополлю, що шепоче над криницею, а море, хвиля виступає то як уособлення жорстокої долі («Буревісник», «Дівчина-чайка»), то як символ вірної любові («Хвиля») тощо» [Вишневська 1987, 14]. Пейзажі у «Морських малюнках» є не декораціями, а сутністю розкриття ідейно-художнього змісту твору, вони органічно пов'язані з розвитком подій у тексті, невідривні від сюжету. У таких випадках вони служать не лише тлом, на якому розгортаються події, а й самі є активним учасником, перетворюючись, по суті, на головного персонажа художнього твору. У їх зображенні Дніпрова Чайка наслідує фольклорні традиції, знаходить багато барв музично-словесного обрамлення. Природа в її мініатюрах – друг і порадник людині: вона то співчуває їй, то обурюється, радіє, страждає, гнівається, немов людина, навіть розмовляє: «*В прозорім повітрі тополі, мов тії черниці, стоять, темноризі, та тихо шепочуть*» («Тополі») [Дніпрова Чайка 1960, 148]. Природа у творах письменниці рухлива, діюча. Вона живе своїм життям, хоча і в такт із людським.

Зауважимо, пейзажні картини у «Морських малюнках» водночас слугують одним із засобів художнього мислення та вираження суспільної активності письменниці. Свідченням цьому є безпосереднє звернення авторки до алегоричного образу моря, що виступає для письменниці певною символічною буття. Морські пейзажі у творах посідають чільне місце, тому, безумовно, це дає нам можливість репрезентувати Дніпрову Чайку як письменницю-мариністку, бо пише вона переважно про море, яке символізує силу, неспокій

і могутність народу, бурхливість і навальність життя, наростаючий народний протест, свободу тощо. «Для ліричної прози Дніпрової Чайки, – стверджує О. Камінчук, – характерне широке використання морського пейзажу, персонафікованих образів хвилі, моря, чайки. Сюжети і образи літературної мариністики Дніпрової Чайки свідчать про зв'язок з романтичною традицією зображення моря як втілення вільної бурхливої стихії, символу волелюбності» [Камінчук 2005, 152]. Саме в алегоричному образі моря авторка втілює тему вірності своєму народові. Життєві позиції Дніпрової Чайки знаходять своє вираження у зображуваних нею морських пейзажах, що характеризуються значною варіативністю: воно то лагідне, погоже, то похмуре, розбурхане. Наприклад, спокійне море: *«Море тихесенько плеще, під берегом хвиля палає й, розбившись дрібно, в Чорне море розносить відблиск огнистий...»* («Дві птиці») [Дніпрові Чайка 1960, 156]; іноді воно грайливе, схвильоване: *«І море уже недалеко назустріч їм дихає свіжо і плеще помалу, пестливо колише на хвилях малого човна»* («Тополі») [Дніпрові Чайка 1960, 150]; водночас воно може бути і грізним, розбурханим: *«А море лютує, а море реве, скаженіє, плює перлистою піною, злими слізьми обливається, дико штурляє на берег пісок золотий...»* («Суперечка») [Дніпрові Чайка 1960, 134].

Слід зазначити, що характерною особливістю морських пейзажів у Дніпрової Чайки є їх побудова на протиставленні, вони уособлюють безмежні простори, що ваблять та чарують своєю красою, водночас стають засобом оцінки й розкриття проблем соціальної дійсності, своєрідною формою вираження волелюбних прагнень, а також виступають важливим чинником у розкритті внутрішнього світу людини, зокрема, її настрою, переживань, роздумів. Море у творах письменниці вражає своєю могутністю, силою тощо. Здебільшого письменниця змальовує його динамічним, діючим. Воно, немов жива істота, гнівається, ображається, перебуває у постійному неспокої, тобто, як зазначає О. Рибась, воно антропоморфізується та ідеалізується. [Рибась 2011, 481]. Наприклад, *«Тікаймо до вільного моря!»* («Тополі») [Дніпрові Чайка 1960, 149], або *«...вродлива Зоя..., як метелик, звилася на скелю і раптом стрибнула у вільне море...»* («Мара») [Дніпрові Чайка 1960, 168]. Поетизуючи море, письменниця не відмовляється від гарячих фарб, грізних тонів: *«Море лютує... реве, скаженіє...»* («Суперечка») [Дніпрові Чайка 1960, 134]; *«Синє море то плеще, то стогне...»* («Скеля») [Дніпрові Чайка 1960, 141]; *«Темна, похмура... вагітна хвиля, прийшла до каміння, вдарилась, впала на його і б'ється, і стогне, і плаче...»* («Хвиля») [Дніпрові Чайка 1960, 145]; *«Море... розсердилось, хвилями встало...»* («Тополі») [Дніпрові Чайка 1960, 150]. Мариністичні пейзажі письменниці переливаються різними фарбами, міняються різними кольорами, ясними барвами. «В

її мініатюрах, – зазначає В. Пінчук, – над усім підноситься стихія моря, яку вона оспівує патетично, різнобарвно і яскраво» [Пінчук 1984, 53].

У ліричній прозі письменниці явища природи почасти персоніфікуються, більше того – вони антропологізуються, набуваючи людських рис та якостей, можуть діяти, виявляти свої бажання, розмовляти по-людськи. Зазначена думка яскраво знаходить своє вираження у творах «Суперечка», «Хвиля», у яких письменниця подає цілу галерею колоритних, мальовничих картин пейзажу: *«Устало на небо веселеє сонце, зирнуло, всміхнулось привітно на любих дітей молодих...»* («Суперечка») [Дніпрова Чайка 1960, 133]; *«Заснуло сердитеє сонце, розбіглися жваві хмарки, поставлені сонцем на варті, і срібноясний молодик засяяв на спокійній блакиті»* («Суперечка») [Дніпрова Чайка 1960, 135]; *«Втомилося сонце, розсердилось, з сорому все зчервоніло, кинуло погляд сердитий востаннє на хвилю й схвалось за пишну рожеву завісу. А хвиля всміхалась, весела, рум'яна, в танку подружок молодих; всі вкупі до берега йшли спочивати: віночки перлисті зняли, повбирались в одержу буденную на ніч і тихо балакали йдучи»* («Хвиля») [Дніпрова Чайка 1960, 143]. Вся сила авторської уяви знаходить своє вираження в образності мови, яскравість та колоритність якої досягається гармонійним поєднанням таких стилістичних тропів як епітети, метафора, персоніфікація, метаморфоза, що становлять, як зазначає В. Пінчук, характер «ідейно-тематичного спрямування образної системи письменниці та особливостями стилістичної естетики розповіді» [Пінчук 1984, 49]. Коли читаєш твір, іноді важко визначити, де кінчається реальна дійсність, а де розпочинається алегорія чи символ. Використовуючи образи природних явищ та небесних світил, зокрема, сонця, місяця, вітру, а також образи землі, моря, хвилі, письменниця утверджує найкращі людські почуття: любов, вірність, відданість, чесність, разом з цим засуджує зраду та підлість. «Дніпрова Чайка, – зауважує І. Немченко, – широко послуговується для досягнення даної мети світовими фольклорними традиціями, зокрема, мотивами численних обрядових пісень і казок, космогонічних міфів про шлюб сонця і місяця, єднання неба і землі та ін.» [Немченко 1996]. Кожний створений образ чарує своєю індивідуальною красою, що викликає у читача сплав емоцій: захоплення, подив чи відразу. Своїх героїв письменниця «одягає» у розкішний одяг, так що важко вирізнити, де реальна хвиля, земля, а де створений образ. Наприклад, земля виступає у ролі нареченої, яку *«зубчастії гори віночком блакитним вінчають..., зелені луки і сади кучеряві поясом пишним підперезали їй»* («Суперечка») [Дніпрова Чайка 1960, 133]; красуня хвиля *«вдяглася в шовковії зеленії шати, перлистим вінком уквітчалась...»* («Хвиля») [Дніпрова Чайка 1960, 144]. Не шкодує письменниця яскравих кольорів, барвистих мазків для зображення персоніфікованих

образів моря, місяця, які у творах є закоханими. *«Буйнеє море»* має *«зелено-блакитний жупан»*, який *«на йому полами шовковими тихо хвилює і блеще од променя сонця, неначе камінням унизаний весь дорогим, а піна мереже смужками перлистими його вповодж і поділ обкладає рясним брузументом»* («Суперечка») [Дніпрова Чайка 1960, 133]; місяць постає перед нами надзвичайно вродливий, *«молодий та блискучий, ласкавий та радісний...»* («Хвиля») [Дніпрова Чайка 1960, 146]. Створені картини пейзажу виконують також психологічну функцію, адже зрада, підлість, брехня, ревності викликають у читача сум, розчарування, біль, гнів. Блідими фарбами, приглушеними кольорами, грізними тонами передає письменниця ревності моря до землі, які наскільки яскраво відтворені, що здається природа уособлює людські якості та почуття.

«Кажи ж, чи то правда? Чи правда? – вже грізно питає розгніваний мий. Земля все мовчить, і усмішка пропала, сутінок пробіг по виду, поблідли й розкішні шати» («Суперечка») [Дніпрова Чайка 1960, 134]. Дізнавшись про зраду місяця, щаслива від кохання хвиля *«сльзьми залилась, заридала нещасна»*, її *«віночок порвався, упав і розсипавсь, блискучії шати померкли, зім'ялись...»* («Хвиля») [Дніпрова Чайка 1960, 145]. Хвиля постає перед нами ревнивою, розлюченою, мстивою: *«Розгнівалась хвиля ревнива: одбігла назад, розігналась і кинулась просто на скелю, розлучницю злюю»* («Хвиля») [Дніпрова Чайка 1960, 145]; *«Сумна, все сумна походить, то зрадника лютю кляне, то поглядом його шукає»* («Хвиля») [Дніпрова Чайка 1960, 145]. Таким чином, за допомогою створеного образу письменниця вводить мотив мінливості і зрадливості кохання, довіри й зневаги, радощів і гніву. Природні і людські якості у героїв гармонійно переплітаються, створюючи яскраву гаму почуттів і переживань.

«Усе життя Дніпрової Чайки, – зауважує В. Пінчук, – було прикладом для оточуючих. Вона говорила, що людина повинна боротися проти своїх вад у характері, позбавлятися недоліків – тільки тоді вона матиме втіху, бо завоює повагу і шану. Найогиднішою рисою людини вона вважала егоїзм і порівнювала його з отруйною змією – удавом. Все, що віддаєш людям, – твоє, а те, що заховаш від людей, навіки пропало», – зазначає літературознавець. [Пінчук 1970, 87]. Для розкриття людських почуттів Дніпрова Чайка вдається до алегорії сил природи та персоніфікації об'єктів живої природи. Тому, мабуть, не випадково письменниця створює персоніфікований образ вітру, який допомагає їй викрити такі риси характеру людини, як заздрість, ненависть, брехливість, улесливість, тощо. *«Між горами, в темній безодні, тайвся, мов гадина, вітер лукавий: він на ніч туди спочивати ховався після денної роботи: усе понад світом літав він, усе розглядав та підслухував, брехні носив-переносив»* («Суперечка»)

[Дніпрова Чайка 1960, 133]. Вітру, немов живій істоті, властиво заздрити, ненавидіти, доносити. *«Заграло ненавистю серце; підняв він похнюплене чоло з трави... й понісся на крилах могутніх.*

Літав, метушився він чимало та землю влещав, намовляв, щоб зрадила синєє море.

Покинув він землю, до моря припав, під боки штовхає і шепче на вухо брехливій вісті, що буцім кохана ізрадила милого...» («Суперечка») [Дніпрова Чайка 1960, 134]. У процесі моделювання образу письменниці послуговується образними порівняннями, що допомагають максимально наблизити образ до реального, і, таким чином, підкреслити його властивості, такі як підлість, злорадство тощо. Наприклад, *«Узлився ще гірше вітер лукавий: і вис, і свище, й сичить, мов гадюка»,* або *«Вітер радіє: як хижий орел над сполоханим сірих гусей табуном, він літає і бавиться їх переляком»* («Суперечка») [Дніпрова Чайка 1960, 134]. Для письменниці краса й чесноти – це невід’ємні атрибути ідеалу, і в цьому, безумовно, переконує нас кінцівка твору «Суперечка»: *«Стрепенулося море, побачивши дивну красу, зажеврило місячним сяйвом, заколихалися груди його од кохання, і кинулось море до ніг чарівниці-землі, припадає, цілує і просить прощення... і обидва в палкім поцілунку завмерли...»* («Суперечка») [Дніпрова Чайка 1960, 135].

«Ідея панеротизму, – зауважує І. Немченко, – що лежить в основі цих мініатюр (кохання хвилі та місяця, в першому разі, і любовна пригода, що стала із землею та морем, у другому випадку), дає можливість письменниці стверджувати своє гуманістичне бачення єдиної картини світовлаштування» [Немченко 1996].

Зображена природа у Дніпровій Чайці є складовою власне сюжету твору. Розвиток подій у поезії в прозі «Дівчина-чайка» основане на діях не лише людей, але й сил природи, таких як гроза і шторм. Природа у творі грізна, мінлива, непідвладна людині: *«А хмара надходить, і грім гуркотить, і блискавка хижо моргає, і буря жене-підганяє нещасні галери: щогли ламає, вітрила дере, купає у хвилях солоних. Та борються з морем відважні гребці, не подаються чубаті! І ось надігнало їх море, ось розгойдало страшенно і кинуло просто до скелі – і скеля завилла, як хижка звірюка, побачивши ласую здобич!»* («Дівчина-чайка») [Дніпрова Чайка 1960, 161]. Змальовуючи сили природи, письменниця проводить аналогію між стихією і людським життям. На тлі картини бурхливого моря поетеса зображує вольову, сміливу, відважну дівчину, яку не лякають ні шторм, ні гроза, ні буря, вона самовіддано вступає в бій з морем, щоб урятувати козаків, які потрапили у небезпеку: *«А дівчина дума: «Байдуже! Ревіть собі, хвилі зелені, чорнійте од злості, казяться! А я не оддам на поталу людей тих відважних, я вирву із пельки у хижого моря*

своїх безталанних братів!» («Дівчина-чайка») [Дніпрова Чайка 1960, 160]. Та море, обурившись, *«не зглянулось»* на *«коханку свою»* і *«прогинуло»* її. Авторка часто використовує такий прийом, як метаморфозу, за допомогою якого вона виражає закладені у творі ідеї. Власне, аби уникнути смерті героїні, вона її перевтілює у чайку. Такий образ персоніфікує силу духу дівчини та її незламність. Саме тому *«смерті собі не знайшла жалібниця відважна: чайкою сірою з моря спурхнула і з гірким плачем полетіла над морем...»*, попереджуючи, таким чином, роками мореплавців про бурі. («Дівчина-чайка») [Дніпрова Чайка 1960, 161].

Межа між людиною і природою у творі «Тополі» стає майже непомітною. Вона (природа) не байдужа до героїв, співчуває їм, більше того, навіть допомагає при втечі з полону: *«Побачив їх місяць – сховався за темну хмару, і сад укривав їх гіллям, як бігли вони через його»*, або *«Догоня вже близько, догоня добігла, шукає – нікого немає, лиш сад шепотить таємниче, а темний колодязь мовчить, не розкаже»* («Тополі») [Дніпрова Чайка 1960, 149-150]. Щоб не стати жертвою ворогів, дівчата кидаються у колодязь, навколо якого згодом виростають чотири тополі, які у творі виступають повноправними героями поряд з іншими персонажами. Їм, як людям, властиво сумувати, страждати, берегти таємницю тощо. Вони *«балакають з вітром, вітаються з сонцем, без вітру ж шепочуться поміж собою... неначе все жалібно просять, щоб вислухав відповідь їх, їх мову німу зрозумів би і скрізь розказав би по світі»* («Тополі») [Дніпрова Чайка 1960, 148]. Змальований пейзаж допомагає письменниці передати трагізм загибелі українських дівчат, разом з тим увічнює їхню недоторканість, молодість та красу.

Картини природи слугують для розкриття внутрішнього світу, характеру персонажів твору та співзвучні з їхніми діями та вчинками. Так, егоїстична та жорстока кримська цариця, проклинаючи своїх синів, *«уса скам'яніла, уся обернулася в високу скелю, пишная одіж – в червону глину, сиві коси – в бур'ян-колючки»* («Скеля») [Дніпрова Чайка 1960, 141]. Її сини є уособленням людяності, доброти, чуйності. Різними станами моря письменниця передає їх вдачу, зокрема, коли *«старший почне говорити, – запіниться бурне море, бушує, реве, припадає до скелі, хапається – міцно і грізно, вимагає у неї слова прощення; а менший коли заговорить – лащить море і плече, блищить, мов шовкове, кристально блакитне»* («Скеля») [Дніпрова Чайка 1960, 142]. Отже, це дає нам можливість стверджувати те, що сини мали різні характери, старший був, мабуть, сильним, вольовим, вимогливим, а менший – лагідним, чуйним, щирим. Жорстоко був покараний і брат-боягуз з твору «Морське серце», який заради збереження власного життя відмовився рятувати свого брата, що тонує у морі. Природа у цьому творі виступає як

дійова особа, що здатна карати людей за порушення моральних норм. Тому *«розсердилася хвиля, погналась за страхополохом, нагнала, знесла його в море, втопила»* («Морське серце») [Дніпрова Чайка 1960, 151]. Його тіло на дні моря *«риби й раки уцента рознесли, лиш серця ніхто не схотів і торкнути: таке було гидке оте положливе серце!»*, воно й досі плаває по морю *«слизьке та холодне, жалке, наче та кропива, ворушиться мляво та труситься, тіні од себе не має – прозоре»*. («Морське серце») [Дніпрова Чайка 1960, 151]. Авторка наголошує, що навіть *«море гидує тим серцем: на беріг його викидає, а там воно гине без сліду»* («Морське серце») [Дніпрова Чайка 1960, 151]. *«І меншого брата схвала морська цариця на дно»,* але *«сльози його повернулися в чистій перли, а кучері в пишні коралі»* («Морське серце») [Дніпрова Чайка 1960, 151]. Таким чином, возвеличуються такі риси людського характеру, як відважність і хоробрість. Теж саме бачимо і в мініатюрі «Дві птиці», в якій за легкокавне та недобросовісне виконання важливого доручення перед громадою молодого юнака було перевтілено у птаха-сплюху, а зрадника сироту Найдю – на сича. *«Птахом-сплюхою скинувся вартівник непевний, літає з тієї пори понад світом та квилить літаючи: «Сплю», – а зрадик проклятий в тую ж годину сичем перекинувся, ганяється скрізь за сплюхою та скиглить та дико регоче. Довіку літатимуть вкупі обидва, довіку жахатися люди їх будуть, почувши вночі, а сон та дрімота ніколи заклих не вкриють нестлииво тихим відрадиним крилом»* («Дві птиці») [Дніпрова Чайка 1960, 157]. Метаморфоза у творі служить як покарання за порушення морально-етичних норм.

Стилістична фігура метаморфози є однією з найхарактерніших у творчості Дніпрової Чайки. З її допомоги письменниця ніби намагається втілити ідею у вічність людського духу і його прагнень. У оповіданнях письменниці практично стирається грань між явищами природи та людиною. Тому, власне, її герої почасти перетворюються у птаха, медузу, дерево і навіть у скелю і хвилі. «Людина і природа, – зауважує В. Пінчук, – настільки тісно пов'язані, психологічні переживання людини так переплітаються з її враженнями від спостереження картин природи, що кожна річ, кожне явище легко набирає глибини і перетворюється у яскраву метафору, символ чи алегорію» [Пінчук 1984, 49]. «Морські малюнки», (на думку О. Рибась), містять такі образи-символи природи: метаморфізовані алегоричні образи-символи (чайка, тополя, скеля, медуза), образи-символи одухотвореної природи (море, хвиля, хмара) [Рибась 2011, 481]. «Коли автор звертається до традиційних образів-символів природи, у цьому реалізуються давні пантеїстичні, язичницькі уявлення про стосунки людини та природи, про постійний їхній взаємозв'язок. Коли символічними стають образи-поняття, це репрезентує авторську позицію в осмисленні світу» [Рибась 2011, 481].

Отже, з огляду на вищесказане, можна стверджувати, що стилістика письменниці характеризується дуалістичним використанням елементу пейзажу в художньому творі. З одного боку пейзаж слугує тлом, на якому розгортаються події. Проведений аналіз засвідчує: природа у творах є рушійною силою у розвитку сюжету, водночас виступає невід'ємним компонентом композиції та образної системи «Морських малюнків», допомагає розкрити ідейно-художній зміст, виконує роль художнього паралелізму, коли зіставляються сили природи та події, взяті з реальної дійсності, пейзаж органічно входить до структури сконструйованого художнього образу, впливають на естетику розповіді, надають їй емоційності та експресивності. У змалюванні пейзажу письменниця найчастіше вдається до традиційних художньо-виражальних засобів та прийомів, як епітети, метафори, порівняння, художній паралелізм, персоніфікація, метаморфоза, репрезентує природу у її єдності з людиною.

З другого боку опис природи відбиває переживання письменниці, її емоції та особливості внутрішнього світу. Фактично, природа для письменниці, це, власне, той матеріал, яким вона користується для втілення власних переконань, поглядів, це продукт творчої фантазії та яви митця, що дає можливість у своєрідний спосіб відобразити своє неповторне й оригінальне бачення доквілля, соціальних процесів, вирішення вічних морально-етичних проблем. Природа авторкою, як правило, ідеалізується, возвеличується, вона завжди діє в ім'я справедливості. У такому пейзажі поетичні образи виступають і як реальні предмети навколишнього світу, і, одночасно, як символи чогось вищого, духовного. Така багаторівневість змісту образу значно розширює межі його трактування, виводить на новий рівень розуміння, викликає у читача найрізноманітніші естетичні уявлення та настрої.

Підсумовуючи, зазначимо, безпосереднє звернення письменниці до символічних образів природи, зокрема моря, хвилі, сонця, вітру, чайки, медузи, дало їй можливість утілити своє оригінально-авторське, філософськи насичене, суб'єктивне бачення навколишньої дійсності, що є найхарактернішою рисою творчості та способу художнього мислення митця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вишневська Н. Дніпрова Чайка і її твори / Н. Вишневська // Вибрані твори. – К., Дніпро, 1987. – С. 5-20.
2. Голобородько Я. Художній розвиток Дніпрової Чайки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrlit.vn.ua/lib/goloborodko_yaroslav/4.html.
3. Дніпрова Чайка Твори / Чайка Дніпрова. – К., ДВХЛ, 1960. – 512 с.

4. *Єфремов С.* Історія українського письменства / С. Єфремов. – К., Феміна, 1995. – 688 с.
5. *Камінчук О.* Поетеса у прозі, прозаїк у поезії / О. Камінчук // Українська мова й література в середніх школах. – 2005. – № 3. – С. 150-154.
6. *Килимник О.* Дніпрова Чайка / О. Килимник // Радянське літературознавство. – 1958. – № 3. – С. 61-75.
7. *Кочерга С.* Південний берег Криму в житті і творчості українських письменників XIX [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ruthenia.info/txt/kochergas/metod.html>.
8. *Матієнко О.* Мариністичні мотиви у творах українських письменників / О. Матієнко // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2012. – № 11. (303). – С. 25-28.
9. *Немченко І.* Поезія Дніпрової Чайки: [монографія] / І. Немченко. – Херсон, Видавництво ХДПУ, 2002. – 130 с.
10. *Немченко І.* Проза і поезія Дніпрової Чайки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.library.kherson.ua/young/tavrica/chajka/DnCh_part2_2.ht.
11. *Пінчук В.* Дніпрова Чайка: Життя і творчість / В. Пінчук. – К., «Вища школа», 1984. – 120 с.
12. *Пінчук В.* Дніпрова Чайка як педагог / В. Пінчук // Радянська школа. – 1970. – № 8. – С. 84-87.
13. *Покальчук В.* Дніпрова Чайка / В. Покальчук // Життя й революція. – 1927. – № 7-8. – С. 122-130.
14. *Рибась О.* Образно-символічна система поезій у прозі Дніпрової Чайки / О. Рибась // Літературознавчі студії. – Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т філол. – 2011. – Вип. 33. – С. 478-482.
15. *Тараненко М.* Пейзаж у художньому творі / М. Тараненко. – К., «Дніпро», 1965. – 68 с.

Рудник І. П., соискатель,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

МИР ПРИРОДЫ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ОСМЫСЛЕНИИ ДНИПРОВОЙ ЧАЙКИ (НА МАТЕРИАЛЕ ПОЭЗИЙ В ПРОЗЕ ЦЫКЛА «МОРСКИЕ РИСУНКИ»)

В статье определяется место и роль пейзажа в художественном наследии Днипровой Чайки, в частности в жанре поэзия в прозе. Анализируются способы и приемы описания картин природы.

Ключевые слова: поэзия в прозе, пейзаж, антропоморфизм, персонификация, антропологизм, метаморфоза, эпитет, метафора, параллелизм, панеротизм, маринистика.

Rudnyk I., applicant,
Institute of philology Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

THE WORLD OF NATURE IN THE ARTISTIC INTERPRETATION OF DNIPOVA CHAIKA (BASED ON THE PROSE POETRY OF THE CYCLE «MORSKI MALIUNKY»)

The article deals with the place and the role of landscape in the literary heritage of Dnirova Chaika, in particular in the genre of prose poetry. The article analyses the means and the methods of making descriptions of nature.

Key words: prose poetry, landscape, anthropomorphism, personification, anthropologism, metamorphosis, epithet, metaphor, parallelism, paneroticism, marine art.

УДК 821.161.2–93:351.858”18”

Рудько О. В., викл.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Стаття присвячена вивченню ролі дитячої літератури другої половини ХІХ століття у формуванні національної ідентичності. Досліджено стан літератури, зокрема дитячої, в період українського національного відродження та вплив дитячої літератури цієї доби на формування національної ідентичності.

Ключові слова: українська дитяча література другої половини ХІХ століття, національна ідентичність, українське національне відродження.

В Україні питання формування національної ідентичності стоїть дуже гостро. Для збереження єдності країни необхідно, щоб її громадяни усвідомлювали себе українцями. Важливо з дитинства виховувати любов до своєї країни, до свого народу. Оскільки дитяча література є засобом розумового,